Ráskay Pál

Katonai középiskolák a két világháború között

Az első világháború elvesztésével megszűnt az Osztrák–Magyar Monarchia, ezzel széthullott katonaiskola-rendszere is. Ebben a rendszerben a tisztképzés és előképzés közös és nemzeti intézményekben folyt. Négyféle iskolatípust alkalmaztak: 1. katonai alreáliskolák (4 éves); 2. katonai főreáliskolák (3 éves); 3. hadapródiskolák (4 éves); 4. katonai akadémiák (3 éves). A háború végén a m.kir. honvédség nevelő- és képzőintézetei a következők voltak: 1 felsőfokú tisztképző akadémia, a Ludovika Akadémia Budapesten; 1 katonai főreáliskola Sopronban; 2 gyalogsági hadapródiskola Nagyváradon és Pécsett. A magyarok tanulhattak még a legtöbb közös (k.u.k.) katonaiskolában is. Ezzel az örökséggel léptünk át a trianoni korszakba.

A fegyverszünet után az ország részleges megszállása és a forradalmak nehéz helyzetet teremtettek. A meglévő honvédiskolákat stabilizálni kellett, a korábban közös iskolákat be kellett kapcsolni a magyar oktatási rendszerbe, a várhatóan elszakadó iskolák magyar emberállományát valahogyan honosítani kellett. Mindez nagy nehézségek árán, több gyűjtőiskola közbeiktatásával valósult meg.

A trianoni békeszerződés kegyetlen előírásai ezután gyökeresen megváltoztatták, gyakorlatilag megszüntették a katonai középiskolák rendszerét. Mindössze a Ludovika Akadémiának a működését engedélyezték. A békeszerződés katonai előírásait 1922 májusáig kellett végrehajtani, amit a Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság ellenőrzött.

Ebből a helyzetből valamiféle kiutat kellett találni. A kormányzat végül is az előírások látszólagos betartásának és tényleges kijátszásának kettős játéka mellett döntött. Ezt az időszakot, mely nagyjából 1927-ig tartott, szokás a *rejtés* éveinek nevezni.

Az országgyűlés megalkotta az 1921. évi XLIV. törvénycikket, mely az iskolákról a következőképpen intézkedik:

A korábbi katonai középiskolák (reáliskolák és hadapródiskolák) megszűnnek és négynek a helyén polgári, reáliskolai fiúinternátust hoznak létre. Ezek irányítása a HM-ból átkerül a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) hatáskörébe, ahol azt a HM rejtett szerve, az V/b. ügyosztály gyakorolja. Minden katonai jelleget meg kellett szüntetni, a parancsnokból igazgató lett, a tanárok és nevelők nem használhatták rendfokozatukat, nem viselhették egyenruhájukat. Még a gyanúját is el kellett kerülni a katonai vonatkozásoknak.

Valójában azonban ezek az álcázott iskolák rejtve és óvatosan, de folytatták a tiszti hivatásra való nevelést és előkészítést, fenntartva ez életkornak megfelelő fegyelmet és formákat.

1922 őszén tehát négy „civil”, m. kir. reáliskolai nevelőintézetben indul meg az oktatás és a nevelés. Mindegyik felvette történelmi múltunk egy-egy nagy alakjának nevét:

– Budapesten a „Bocskai István” 4 éves főreáliskola;
– Kőszegen a „Hunyadi Mátyás” 4 éves alreáliskola;
– Pécsett a „Zrínyi Miklós” 4 éves főreáliskola;
– Sopronban a „Rákóczi Ferenc” 4 éves alreáliskola.

Ez a szervezet az 1930–1931-es tanév végéig állt fenn változatlanul, de a húszas évek vége felé az iskolák minőségében, ellátottságában és a nevelés módszereiben nagy és pozitív változások mennek végbe. Ezek természetesen nem köthetők egyetlen időponthoz, de a korszakolás egyszerűsítése érdekében a fő határvonalat az 1927-es évnél húzhatjuk meg. Ekkor szűnik meg ugyanis a Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság állandó működése, ekkorra érik be a „bethleni konszolidáció" néven ismert folyamat, javul az ország politikai és gazdasági helyzete, Magyarország kilép teljes elszigetelődéséből és hamarosan megindul az első, óvatos hadseregfejlesztés is. Különösen nagy hatása volt a változásokra *Klebelsberg Kúnó* gróf kultuszminiszter (1922–1931) működésének, aki felismerte, hogy van egy tényező, a kultúra, mely egy legyőzött és megalázott nemzet számára is reménységet adhat a biztató jövő felé. Elgondolásának lényege a „kultúrfölény" volt, melynek értelme, hogy a magyarság csak akkor és úgy képes komoly történelmi eredmény elérésére, ha nemcsak az államrend, a szociális helyzet és a gazdaság, hanem a szellemi élet és az egész nemzet műveltségi színvonala magasabban áll, mint szomszédainál. Számtalan reformja mind ennek a koncepciónak a szolgálatában állt.

Klebelsberg legfőbb segítője (oktatási reformjainak kivitelezője) *Kornis Gyula,* neves művelődéspolitikus (és filozófus, egyetemi tanár, piarista szerzetes) volt (róla az írás második részében még bővebben is megemlékezünk). Történeti áttekintésünkben most csak azt említjük meg (mert erősen hatott a katonai iskolák értékrendszerének alakulására is), hogy a korszakra jellemző „keresztény-nemzeti" eszme, az ezt magasabb szintre emelő „kultúrfölény"-koncepció, az egész országot egyesítő „revízió" célkitűzése szinte az egész nemzetet áthatotta. Érdekes, uniformizáló folyamat indult meg: a sajátos katonai gondolkodásba benyomult a műveltség fontossága, a civil társadalom értékrendjébe pedig a fokozottabb hazafias gondolkodás és a honvédelem jelentősége (levente-mozgalom stb.).

Nagyarányú fejlődés és átalakulás indul meg tehát a katonaiskolákban is. A húszas évek végén építkezések kezdődnek, ugrásszerűen javul a növendékek (a köznyelvben „cőgerek") ellátása és élelmezése. Emelkedik az oktatás színvonala, a nevelés kezd elszakadni a poroszos, herbartiánus fogantatású drilltől, francia és angol (Kőszeg) pedagógiai hatások kezdenek érvényesülni. Az altiszteket teljesen kivonják a közvetlen nevelésből.

A szerény hadseregfejlesztés keretében az iskolák átszervezése is napirendre kerül. Az első intézkedések (újabb tisztképző akadémia Pécsett stb.) túlzottnak és irreálisnak bizonyulnak. Az eredeti elgondolásokat megzavarta a világon végigsöprő gazdasági válság is. Az elképzeléseket újragondolják, végül 1931-ben megszületik a döntés. Megszüntetik a budapesti „Bocskai István" főreált. Helyén létrehozzák a Ludovika Akadémia II. főcsoportját (a műszaki fegyvernemek képzése számára). A megmaradt három (Kőszeg, Pécs, Sopron) katonaiskola egyforma, nyolcosztályos reáliskolává alakul át, évfolyamonként egyetlen, kb. harmincöt fős osztállyal. Ez összesen száz-száztíz érettségizőt jelent, mely a Ludovika akkori létszámának mintegy 60%-át biztosítja (1938-ig) mint utánpótlás. Ebben az új rendszerben a tanítás az 1931–1932-es tanévben indul meg.

Az elkövetkező hét év az erőteljes és nyugodt fejlődés időszaka. A három katonaiskola fokozatosan a legjobb civil és egyházi iskolák színvonalára emelkedik, sőt bizonyos vonatkozásban azokat felül is múlja. A harmincas évek közepén a rejtés fokozatosan megszűnik. A tanárok és nevelők nyíltan használják már rendfokozatukat, viselhetik egyenruhájukat. Az iskolák 1936-ban nevükben hivatalosan is felveszik a „honvéd" jelzőt. A belső szervezet nyíltan is a katonai modellt követi: a növendékek zászlóaljba szerveződnek, ez három századra, azok szakaszokra (osztályokra) tagozódnak.

Az 1938–1939-es tanévtől kezdve ismét átszervezik a honvéd nevelő- és képzőintézeteket. Klebelsberget a művelődési tárca élén *Hóman Bálint* követte. Kezdeményezésére az országgyűlés meghozza az 1934. évi XI. tc. új oktatási törvényt, mely elrendeli a középiskolák egységesítését, megszünteti a reáliskolákat és a reálgimnáziumokat, és elrendeli gimnáziumokká való átszervezésüket. Az új típusú gimnáziumi tantervek kötelező

bevezetési időpontja az 1938-ban induló tanév. Ez a katonaiskolákra is kötelező. Ez az újabb változások alapoka, de felgyorsulnak a történelmi események is. Gondoljunk csak magára az 1938-as évre:

Március 5.: Győri program, a hadsereg radikális fejlesztésének kezdete.

Március 13.: Anschluss.

Augusztus 23.: Bledi konferencia. Elismerik Magyarországi fegyverkezési egyenjogúságát.

Szeptember 29.: Müncheni egyezmény. Csehszlovákia feldarabolása.

November 2.: Első bécsi döntés. A felvidék egy részének visszacsatolása.

A HM már 1937 őszén foglalkozik az átszervezés kérdésével. Két álláspont ütközik. Az egyik a kemény katonai vonal, mely szívesebben látna „igazi" katonaiskolákat (például hadapródiskolákat) a civiles gimnáziumok helyett, mert jobban szolgálják a gyorsított hadseregfejlesztés és a várható háború igényeit. A másik vonal éppen a jövendő tisztikar műveltségi szintjének emelése és a vezetés javítása érdekében kitart az eddigi rendszer mellett, sőt erősítené azt. Ezúttal még az utóbbi diadalmaskodik, csak átcsoportosításra kerül sor.

Kőszegen csak alsó tagozatú gimnázium marad, latinnal és minimális katonai neveléssel. Előtérbe kerül az iskola szociális rendeltetése. Pécsett és Sopronban csak felső tagozat (főgimnázium) működik tovább, módosított, latin nélküli tantervvel. Megmarad a katonai jelleg és a hivatásos tiszti előkészítés feladata. Érettségi után a növendékek külön felvételi vizsga nélkül (de sikeres orvosi vizsga után) kerülnek át a Ludovika Akadémiára.

A vágtató történelmi események azonban ennek az átcsoportosításnak is már csak három évet engedélyeztek. A világháború kitörése a kemény katonai vonalnak kedvez és a 4020/1941 ME rendelet megszünteti a katonai középiskolák (a köznyelvben cőgerejek) rendszerét. Kőszegen meghagyják ugyan az algimnáziumot, de célja kizárólag szociális, hogy ezzel segítsenek a tiszti gyermekek nevelésében. A kifutási idő két év. 1941-ben (Pécsett 1942-ben) kiépítik a hadapródiskolák (tulajdonképpen fegyvernemi tagozódású katonai szakiskolák) hálózatát. Sopronban és Pécsett egy-egy gyalogsági hadapródiskola indul, Budapesten műszaki és repülő (utóbbi csupán egy évig), Nagyváradon tüzér, Marosvásárhelyen gyorsfegyvernemi hadapródiskola kezdi meg működését.

Az utolsó „cőger" érettségik 1943-ban zajlanak le. A régi katonai középiskolák ezzel befejezték küldetésüket.

A szellemiség, gondolkodásmód, erkölcsi tartás és a jellem megformálása az iskolákban az oktatás és a nevelés hajszálerein keresztül valósul meg. Bentlakásos (internátusi) nevelőintézetekben nagy szerepe van még a hivatalos oktatás utáni „szabad idő" felhasználásának is.

A katonai reáliskolákban a cél nem az volt, hogy a növendékekből katonát faragjanak, hanem az, hogy olyan belső tartást és hivatástudatot alakítsanak ki bennük (az iskolai tananyag teljes elsajátítása mint főcél mellett), amire majdan, a katonai főiskola eredményesen építhet a hivatásos tisztté formálás során.

Milyen módszerekkel próbálták mindezt elérni a katonaiskolákban? Vizsgálódásunkra az 1931–1938 közötti időszakot választottuk, amikor az ország viszonylag nyugodtan fejlődött, túl voltunk már a konszolidáción, de még innen a nemzetiszocialista agresszivitáson és a háború közvetlen veszélyén.

Rendelkezésünkre áll az Országos Közoktatási Tanács (OKT) írásos jelentése a honvéd középiskolák 1936. évi működéséről és állapotáról. Az OKT az ország művelődéspolitikájának egyik csúcsszerve volt, e téren a minisztertanács mellett működő tanácsadó testület. Az OKT delegációja, *Kornis Gyula,* az egész országra nézve meghatározó jelentőségű kultúrpolitikus vezetésével 1936-ban meglátogatott két katonai középiskolát, a Ludovika Akadémiát, a Hadiakadémiát, a Katonai Pszichotechnikai Intézetet, egy honvéd szociális iskolát és teljes felmérést végzett. A delegáció tagjai voltak még: *Teleki Pál*

gróf, *Szily Kálmán* és *Tasnádi-Nagy András*. Egyikük sem hivatásos katona: teljes rálátásuk volt az egész ország pedagógiájára és iskolarendszerére. Nem lehet őket tehát azzal gyanúsítani, hogy megállapításaikban valamiféle „mundér becsülete" szerepet játszott volna. Kornis Gyula 1936. július 10-i, huszonkét oldalas jelentésében kimerítő, tudományos szintű elemzést adott a saját és a delegáció tapasztalatairól.

Minden korszak meg szokta rajzolni a maga emberideálját a kor értékrendjének megfelelően. Kornis Gyula, a keresztény-nemzeti eszmén nyugvó, és a revízió gondolatával átitatott nemzet egyik vezető kultúrpolitikusa is megrajzolja jelentése elején az eszményi katonatiszt modelljét:

„A legfőbb jegy, ami jellemzi, a mély katonai hivatástudat, mely annak a tudatos átélése, hogy mi a jelentősége és a szerepe a honvédségnek a nemzet életében. Valamennyi tiszt mint láncszem felelős a nemzet fennmaradásáért, vagy pusztulásáért. Ebből sarjad ki a többi katonai erény: a fegyelem, az odaadás és önfeláldozás, a szolgálati öröm, a heroikus magatartás, a bajtársi érzés és hűség, a megvédendő népnek a szeretete és az állandó szomjúság minden új ismeret és készség megszerzésére.

Ennek az eszményi tisztképnek a kialakítása nem könnyű és teljes megvalósítása nem is lehetséges, legfeljebb megközelíthető. Különösen nehéz az alapozó munka elvégzése a nyolcosztályos középiskolában, ahol – esetünkben – tíz–tizennyolc éves fiúkról van szó, az emberi fejlődés mikrokozmoszáról, ahol a belépő tanuló még abszolút gyermek, a kilépő pedig már érett fiatalember. Közben van a kamaszkor, amit *Németh László* így jellemez: „A fejlődés-lökések közt a leghatalmasabb kétségkívül a pubertás, mely az érdeklődés forradalma. A felnőttek felé nyomuló lélek szinte megsokszorozza önmagát, hogy minden kínálkozó lehetőségen végigszaladhasson. Az iskola tanmente nem tud mit kezdeni az érdeklődésnek ezzel a hirtelen kigyöngyöző habjával, a vakmerő kezdeményező kedvnek az iskolán kívül kell medret ásnia."

A harmincas évek közepén fel is merült a kétely a katonai oktatás irányítóiban, hogy szükség van-e a honvéd alreáliskolákra? Nem lenne-e célszerűbb a hivatásra alapozást csak a tizennégy éves korban kezdeni, amikor a kamaszkori túlpezsdülést már eredményesen lehet befogni a jellemformálás fogatába. Ez be is következett 1937-ben, amikor a HM 9. osztályán a következő egységes vélemény alakult ki a katonai oktatás irányítói körében az alreáliskolákról:

Hátrányai: 1. gyermekkorban a növendék nehezen nélkülözi a szülői támogatást;
2. a katonai drill ebben a korban fásultságot okoz;
3. költséges és nem jár közvetlen haszonnal;
4. az V. évfolyamban (14–15 éves kor) megkezdett katonai nevelés több eredménnyel jár.

Előnye: Csökkennek a szociális problémák. Az árvák és az iskolák nélküli helyőrségekben szolgáló tisztek és altisztek gyermekeinek iskoláztatási nehézségei miatt teljesen nem szüntethetők meg.

Ez volt az egyik oka az 1938. évi átszervezésnek.

A Kornis-jelentés, mely a nyolcosztályos rendszer tapasztalatait értékeli, a visszaemlékezések és beszámolók, valamint a túlélő volt növendékek elbeszélései mind arról tanúskodnak, hogy ezek a hivatásra előkészítő iskolák eredményes módszerekkel építették be a növendékek jellemébe és személyiségébe azt a sokágú motivációs rendszert, amely hozzásegítette őket később a Ludovikán, majd hivatásuk gyakorlatában sikeres helytállásukhoz. Sőt, tágabb értelemben, ez a belső tartás a háború utáni szétveretésük következtében a civil élet váratlan fordulatain és abszurd helyzetein is átsegítette őket.

Kornis a tiszti modell megrajzolása után kiemeli, hogy többnapos vizsgálatuk a katonai képzés teljességét fogta át a tízéves kortól harmincéves korig, azaz az alreáliskolásoktól a hadiakadémia hallgatóiig. Hangsúlyozza az egész oktatási rendszer egységes szellemét és stílusát, ezen belül a folyamatosságot:

„Ennek a stílusnak főmotívuma a katonai hivatástudatnak kis kortól kezdve minél hatékonyabb fejlesztése. Tízéves kortól kezdve a gyermek, majd ifjú érzi, hogy milyen életfeladat szolgálatába állott, micsoda kötelességek várnak rá, milyen szellemi és testi erőfeszítésekkel kell ezeknek eleget tenniök? Erre figyelmezteti állandóan egész élő és élettelen környezete, az iskolában tanulmányainak anyaga, az iskolán kívül sportszerű foglalkozásai és katonai gyakorlatai, az egész intézetben uralkodó fegyelem, a tanárok és nevelők bánásmódja és szuggesztiója. Így fokozatosan kialakul benne pályájának szeretete és étosza: tudja, mi akar lenni, s ez a tudat nemes becsvágyat ébreszt benne, melynek konkrét tárgya az iskolák fokozatai szerint változik ugyan, azonban az alapvető irányérzelem: jó katonának lenni, a hazát önfeláldozóan megvédeni, változatlanul ugyanaz marad. Micsoda örömük telt benne, amikor… a kis pöttöm gyerekek, az alsó osztályosok kipirult arccal, büszke katonás öntudattal, fegyelmezetten biztos léniákba állva, indultak a menetelésre. A szolgálat milyen belső öröme sugárzott… a legtöbb fiú arcáról, amikor valami tisztséget teljesített, rendezkedett vagy szervezkedett, parancsolt vagy engedelmeskedett. A katonai atmoszféra hatása már kis korukban… beleorganizálódik idegrendszerükbe, s egészen más külső magatartásúvá s belső gondolkodásúvá formálja őket, mint amilyen civil középiskolai társaik testi-szellemi habitusa. A katonai hivatás kezdettől fogva rájuk nyomja bélyegét."

A legfőbb jegy, ami jellemzi, a mély katonai hivatástudat, mely annak a tudatos átélése, hogy mi a jelentősége és a szerepe a honvédségnek a nemzet életében. Valamennyi tiszt mint láncszem felelős a nemzet fennmaradásáért, vagy pusztulásáért. Ebből sarjad ki a többi katonai erény: a fegyelem, az odaadás és önfeláldozás, a szolgálati öröm, a heroikus magatartás, a bajtársi érzés és hűség, a megvédendő népnek a szeretete és az állandó szomjúság minden új ismeret és készség megszerzésére.

Kornis a hivatástudat (pályaérzés) begyökeresztetésének sikerét a katonaiskolákban, szemben a civil iskolákkal, három okban látja:

1. a felvételi szelekció;
2. a viszonylag csekély osztálylétszám;
3. az intézetek internátus jellege (minden fiú, mindig, reggeltől estig kézben van, megfigyelés alatt áll, alaposan megismerhető és megfelelő módon hajlítható vagy fegyelmezhető).

A továbbiakban megállapítja, hogy a fenti formai keretet az intézetek tartalmilag is sikeresen töltik ki. A tanulásban elért eredmény színvonala a polgári középiskolákét a legtöbb tárgyban eléri, sőt felül is haladja, főként azokban, melyek szorosabban tartoznak a katonai hivatáshoz. Nem volt megelégedve viszont a történelem oktatásával, mely mint mindig, akkor is már allergikus területe volt a középiskolai oktatásnak. Leírja, mit várt volna: „A katonai nevelés érzületi oldala sokban függ a történelmi tanulmányoktól. A történelemből érzik meg szemléletesen, sugalmazó erővel a fogékony ifjú lelkek, milyen sorsú emberi közösséghez, nemzethez tartoznak, mik ennek hagyományai és értékei, amelyek sok század óta a haza corpus mysticumába zárja a nemzet fiait, sajátszerű magyarrá avatja őket."

Helyette száraz eseménysorozatot hallott, írja jelentésében Kornis.

A katonás nevelés örök problémája az, hogy a növendékekben szintézisbe kell hozni azt az ellentmondást, hogy úgy tanuljanak meg parancsot teljesíteni és „vakon" engedelmeskedni, hogy közben megőrizzék belső függetlenségüket és helyes döntési képességü-

ket. Kornis: „A kérdés megoldását a gyakorlatban megnyugtatónak találtam A fegyelem nem olyan lenyűgöző, hogy elfojtaná végleg és károsan az egyéniséget.”

A nevelésben a pedagógusok az érzelmi ráhatás (emóció) és a szoktatás eszközével éltek. Okosan hasznosították a gyermeki és kamasz lélekben amúgy is meglévő romantikus képzeletet, játékosságot, kalandvágyat és heroikus érzést, melyben mindig is összefonódik a bátorság, a vállalkozó kedv, a küzdelem szeretete és a feltűnni vágyás. A drillt ekkor már száműzték az eszköztárból.

A tanári kar mind diplomás pedagógusokból állt össze. Volt közöttük még korábbi Eötvös-kollégista is. Érdekes, hogy sok szerzetes tanár is működött (nem csak a hitoktatásban); felismerték, hogy ők a hivatásra nevelés és az internátusi élet specialistái. A tanári kar egyéni jellegzetessége színesebb, kitekintésük a világra tágabb volt, mint a csapatoktól jött nevelőtiszteké, akik közt előfordultak alkalmatlanok is. A tanári kar működésével Kornis is elégedett volt: „…nem csak szakművelt, de általános műveltségű egész emberek, s nem tört emberek…”

A tanárok között voltak karizmatikus, meghatározó jelentőségű személyiségek is, akik modern, az előzőktől eltérő szellemet honosítottak meg, és meghatározták az egész iskola értékrendjét és atmoszféráját. Kőszegen például, a harmincas években angol, college típusú rendszer alakult ki, elszakadtak a német–osztrák herbarti elvektől, helyette *John Locke* nevelési filozófiájából indultak ki. Az a meggyőződés alakult ki, hogy a brit iskolatípus, a public school, sajátos jellemnevelési módszerével olyan erős karaktereket nevelt fel falai között, melyek megállották a helyüket a világtörténelem legvéresebb forgatagában is. A pedagógia központjába a fegyelmezett egész ember és a kifogástalan gentleman megvalósítását helyzeték. E két tulajdonság birtokában – vallották – az ifjú, később a katonai felsőoktatás során már szinte észrevétlen módszerekkel alakítható hazafias szellemtől átitatott, átlagon felüli hivatásos tisztté („katonai értékkiteljesedés”). Ilyen modern iskolává fejlődött az az intézmény, ahol a húszas évek elején *Ottlik Géza* még az osztrák eredetű, túlszabályozott, kaszárnya szellemű atmoszférától szenvedett és ahol a drill volt a fő nevelőeszköz.

Ezek az iskolák persze nem voltak tökéletesek. Főként az internátusi jellegből fakadó veszélyek és hibák itt is előfordultak.

A túlterhelésre a Kornis-jelentés is kitér. A katonai középiskolák nem voltak szakiskolák, de a katonai hivatásra irányuló nevelés szükségessé tette az erősebb testnevelést és rendkívüli tárgyak bevezetését. Mindezek a fáradtságból eredő felületesség és elszürkülés veszélyével jártak.

A zártság már sokat javult a korábbiakhoz képest, de voltak még maradványai. A város civil társadalmával való érintkezésre kevés lehetőség volt. Kimenőre csak a hét végén, szabadságra évente háromszor lehetett menni, ezért a külvilág hírei kevésbé, vagy szűrve érkeztek a „campus” belvilágába. Az egyenruhát kötelező volt hordani a kimenő alkalmával is. Ez egyrészt védte a növendékeket attól, hogy társadalmi helyzetükhöz nem méltó körülmények közé keveredjenek, másrészt valamiféle elkülönülést is szimbolizált. A hivatásos tisztikar akkor a társadalom megbecsült rétege volt. Nem képezett külön társadalmi osztályt, de sajátos arculatú „kasztnak” volt tekinthető. A növendékek zöme a kisfizetésű értelmiségi középrétegből származott. Neveltetési költségeiket 90%-ban az állam, vagy valamilyen alapítvány vállalta. Az iskolába csak sikeres orvosi vizsgálat és tanulmányi felvétel birtokában lehetett kerülni. Pótfelvétel még az utolsó előtti évben is előfordult. Sikeres érettségi vizsga után a Ludovika Akadémiára a növendékek felvételi vizsga nélkül kerülhettek. Orvosi vizsgára azonban szükség volt.

Az erőteljes hazafias nevelés és a revízió markáns hangsúlyozása bizonyos fellengzős hangvételt, üres, de hatásos frázisok használatát, álpátoszt fejlesztett ki az egész ország-

ban. Ez az ifjúságot is megfertőzte. Az intézetekben élénk és gazdag, színvonalas önképzés folyt az önképzőköri szakosztályok keretében. Minden intézetnek volt ének- és zenekara. A növendékeket gyakran szerepeltették, megtanultak nyilvánosan fellépni és helyesen beszélni, hangsúlyozni. A vezető tanárok igyekeztek kigyomlálni az említett puffogó frázisokat és az olcsó, „alanyi" hazafias versek elburjánzását.

Az internátus jellegű iskolákra jellemző negatív jelenségek (melyektől a civil társadalom mindig elborzad), ha megszelídülve is, de még ekkor is előfordultak. Úgy tűnik, ezek az értelmetlennek látszó fonákságok: kitolások, felsőbb évesek basáskodásai, a cezaromániások nagyhangúsága, erőfitogtatás, csínytevések stb. hozzátartoznak minden bentlakásos iskola morbid romantikájához. A modern pedagógia és intézményvezetés mindig igyekszik ez ellen küzdeni és ezeket legalább humanizálni, de teljesen felszámolni valószínűleg sohasem tudja majd. Az egészséges fiúk (és ők voltak többségben) bár szenvedtek ezektől, de nem roppantak bele, lelki világuk egészséges maradt. A megszokás, a vidámság, a hamar kifejlődő összetartás és bajtársiasság átsegítette őket a nehézségeken.

Szólnunk kell végül azokról az igazságtalan vádakról és megállapításokról, melyekkel a közel fél évszázados kommunista kurzus, e katonai középiskolákkal kapcsolatban a magyar társadalmat félrevezette.

Az iskolákban a politizálás a legszigorúbban tilos volt és ezt a háború utolsó napjáig betartották és betartatták, még a szándékát is csírájában elfojtották és megtorolták.

Nem igaz az, hogy az iskolákban erős német befolyás uralkodott volna. Éppen ellenkezőleg, a németekkel semmiféle kapcsolat nem alakult ki, csereüdülés, kölcsönös látogatás, barátkozás hasonló iskolákkal – netán a Hitler-Jugend szervezettel – egyáltalán nem volt. Szoros volt azonban a kapcsolat az olaszokkal, melynek – politikától függetlenül – gazdag hagyományai voltak.

Nemeskürty István, aki 1943-ig a pécsi iskola növendéke volt, az Anschlussra utalva így ír: „…Bennünket akkoriban egyáltalán nem neveltek a német katonai szellemben, bármennyire hasonlít is az osztrák »szoldateszka« öröksége némely vonatkozásban a poroszra… Határozottan állíthatom, hogy eszmei nevelésünket valami olyasfajta koncepció határozta meg, mely… államunk léte szempontjából alapvetően fontosnak tartotta a szomszédos Ausztria létezését…" E sorok írója, aki 1938-ban egy másik, a kőszegi iskola végzős növendéke volt, ezt csak megerősíteni tudja. A csatlakozást az egész növendéksereg előtt bejelentő ügyeletes tiszt szavaiból az öröm és a lelkesedés teljesen hiányzott, inkább gondterhelt volt és érződött az az aggodalom, amit a fenyegető német birodalom karnyújtási közelbe kerülése kiváltott.

A honvéd középiskolák nem voltak janicsárképző intézetek!

Irodalom

„Katonaiskolák a hűség városában" A soproni katonaiskolák története 1898–1945. Szerk.: CSERESNYÉS GÉZA. HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Bp. 1995.

NEMESKÜRTY ISTVÁN: *Befejezett múlt. A pécsi katonaiskola.* = Uő: *Tűnődések történelemről, irodalomról.* Magvető, Bp. 1985.

PERJÉS GÉZA: *Olyan foglalkozás, mint a többi? = A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások.* Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Bp. 1995.

RÁSKAY PÁL: *Középiskolai honvéd nevelő- és képzőintézetek 1918–1945.* Honvéd Hagyományőrző Egyesület, Bp. 1994.

RÁSKAY PÁL–SZABÓ ZOLTÁN: *A kőszegi „Hunyadi Mátyás" katonaiskola története 1856–1918–1945.* HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp. 1995.

SZABÓ MÁRIA: *A történelmi tudat formálása a két világháború közötti honvéd reáliskolai nevelőintézetekben, a Ludovika Akadémia előkészítő iskoláiban.* Egyetemi doktori értekezés. Bp. 1993.